

Recenzja rozprawy doktorskiej Pana mgr. Ryszarda Harmacińskiego

na temat:

***Wybrane cechy psychospołeczne wolontariuszy działających na rzecz osób  
z niepełnosprawnością w organizacjach non profit***

Na wstępie pragnę podkreślić, iż z przygotowaną pracą Pana Ryszarda Harmacińskiego zapoznałam się nie tylko jako dysertacją na stopień naukowy doktora nauk o kulturze fizycznej, ale także opracowaniem z zakresu sportu osób z niepełnosprawnością. Dotyczy bowiem problematyki bardzo ważnej, a mianowicie środowiska wolontariatu działającego na rzecz osób z niepełnosprawnością. Mam świadomość, jako organizator licznych imprez sportowych dla zawodników z różnymi rodzajami niepełnosprawności, że nie jest możliwe przygotowanie jakichkolwiek zawodów – niezależnie od ich poziomu czy rangi – bazując jedynie na pracy komitetu organizacyjnego, a nie rekrutując osób chętnych do współpracy. Świadczą o tym przykładowe fakty. Podczas V Ogólnopolskich Zimowych Igrzysk Olimpiad Specjalnych w Zakopanem, zaangażowałam około 180 wolontariuszy, którzy czuwali przy starcie 410 zawodników, gdy komitet organizacyjny liczył tylko 45 osób. Ponad 10 tysięcy wolontariuszy wspomagało swoją pracą organizację VIII Światowych Zimowych Igrzysk Olimpiad Specjalnych w Nagano, przy udziale 2500 sportowców z obniżonym poziomem intelektualnym. Zaś w organizację i bezpieczny start paraolimpijczyków podczas ostatnich Letnich Igrzysk Paraolimpijskich w Tokio – na których rywalizowało w 22 dyscyplinach około 4400 zawodników ze 162 reprezentacji narodowych – zostało zaangażowanych około 24 500 wolontariuszy.

W związku z powyższym można się domyślać, że potrzeby w tym zakresie „...są i będą duże” (s. 6). Jednak – jak wspomniał Pan Doktorant, „...brak jest opracowań naukowych dotyczących motywów, jak i cech wolontariuszy, których angażujemy w różnym zakresie działań” (s. 6). Szczególnie, gdy weźmiemy pod uwagę nabór osób chętnych do pełnienia rozmaitych, a zarazem istotnych ról w poszczególnych komisjach czy sekcjach odpowiedzialnych za sprawne zorganizowanie, a następnie przeprowadzenie danej imprezy sportowej.

Pan Magister, przystępując do badań pod kierunkiem promotora dr hab. Andrzeja Myśliwca, prof. AWF w Katowicach, podjął się ambitnego celu, jakim jest określenie „...*motywów partycypacji w wolontariacie oraz wybranych cech psychospołecznych wolontariuszy pracujących na rzecz osób z niepełnosprawnością*” (s. 21). Jednocześnie jest przekonany, że zbadanie „... *tego problemu mogłoby stanowić przesłanie do skuteczniejszego zarządzania organizacjami non profit*” (s. 6).

Na początku, realizując postawione przed recenzentem zadanie, jakim jest ocena, czy dysertacja spełnia wymagania stawiane pracy doktorskiej, należy rozważyć kryteria formalne. Rozprawa liczy – wraz z załącznikami – 89 stron i posiada typową dla prac naukowych strukturę. Wyróżniono w niej jeden rozdział teoretyczny, pięć głównych, spis cytowanego piśmiennictwa, a także: streszczenia w języku polskim i angielskim oraz aneks zawierający kwestionariusze ankiet. W mojej opinii struktura ta jest prawidłowa, a proporcje głównych części rozprawy są właściwe. Część empiryczna stanowi ponad dwie trzecie jej objętości, tytuł zaś dysertacji odpowiada treści w niej zawartej.

W części teoretycznej, w pierwszym rozdziale – *Wstęp* (ss. 6-20) – Autor rozprawy w oparciu o poprawnie dobraną literaturę (głównie krajową) charakteryzuje wolontariat od strony historycznej, a następnie definiuje oraz przedstawia prawne uregulowania wolontariatu jakie mają miejsce w Polsce. Ponadto skupia się na jego rodzajach i formach. Co ważne, swoje rozważanie teoretyczne kończy analizą danych (ss. 17-20), otrzymanych z badań Przewłockiej (2011) i Załuskiej (1998), przeprowadzonych w organizacjach pozarządowych, zwracając uwagę nie tylko na motywy podejmowania działań do pracy w wolontariacie, ale także na przyczyny braku zainteresowania i zaangażowania w aktywność społeczną. Równocześnie podkreśla, że „*czynnikiem motywującym lub też limitującym zaangażowanie w działalność może być opinia na temat poszczególnych organizacji społecznych*” (s. 19-20).

Aby uzasadnić potrzebę przeprowadzenia badań, w rozdziale drugim – *Cel badań i pytania badawcze* – obok powyżej przedstawionego celu, Kandydat do stopnia wskazał pięć pytań badawczych, na które w dalszej części pracy poszukiwał odpowiedzi (s. 21):

1. *Jak przedstawia się charakterystyka socjodemograficzna osób badanych, biorących udział w wolontariacie?*
2. *Jakie były motywy badanych dotyczące ich udziału w wolontariacie?*
3. *Czy istniały związki między badanymi cechami socjodemograficznymi a motywami pracy w wolontariacie?*
4. *Jak kształtowały się badane cechy osobowości wolontariuszy oraz czy zmienne socjodemograficzne wykazywały związki z tymi cechami?*

##### 5. Czy istniały związki między tymi cechami a motywami pracy w wolontariacie?

W mojej ocenie zarówno cel badań, jak i pierwsze cztery pytania zostały sformułowane w sposób rzeczowy. Przy czym niezrozumiałe pozostaje dla mnie pytanie piąte „Czy istniały związki między tymi cechami (jakie cechy miał na myśli Pan Doktorant?)...”. Ponadto uważam, że dopełnieniem i logicznym uzupełnieniem dla wymienionych pytań byłoby również postawienie hipotez.

Kolejne kryterium rozprawy naukowej to właściwy dobór osób badanych i metod, a także umiejętność posługiwania się zastosowanymi w pracy narzędziami badawczymi. Po analizie treści zawartej w rozdziale trzecim – *Materiał i metody badań* (ss. 22-27) – można stwierdzić, że dobór osób był celowy (s. 22). Badania zostały przeprowadzone na grupie 412 respondentów (79 mężczyzn i 333 kobiet), w wieku 16-61 lat, którzy działali w wolontariacie, w pięciu organizacjach pozarządowych, i co najważniejsze – skupiających osoby z różnymi rodzajami niepełnosprawności, co jest zaletą tych badań. Są to: Olimpiady Specjalne Polska i Związek Stowarzyszeń Sportowych „Sprawni Razem” zajmujące się sportem dla osób z obniżonym poziomem intelektualnym, następnie Polski Związek Sportu Niepełnosprawnych „Start” obejmujący szkoleniem zawodników z uszkodzeniem narządu wzroku i ruchu, a także Polska Federacja Sportu Niestyszających prowadząca aktywność dla sportowców z niepełnosprawnością narządu słuchu.

Dalszymi wymaganiami – jakie postawiono wobec osób biorących udział w badaniach – był przynajmniej 16 rok życia respondenta i „...sprawność mentalna umożliwiająca samodzielne wypełnienie kwestionariusza badawczego” (s. 22). Nie ma natomiast żadnej wzmianki o obowiązku przedstawienia zgody rodziców lub opiekunów prawnych w przypadku uczestnictwa w badaniach osób niepełnoletnich.

Autor pracy dla potrzeb swoich badań przyjął cztery przedziały wiekowe osób ankietowanych (rycina 4, s. 23): mniej niż 20 lat, od 20 do 29 roku życia, następnie od 30 do 39 roku życia oraz 40 lat i powyżej, które pozostają dla mnie dyskusyjne. Stąd moje pierwsze pytanie: jakie aspekty zadecydowały o uwzględnieniu w analizie danych takich, a nie innych kryteriów wieku respondentów dla poszczególnych jego przedziałów?

Odnoście osób badanych pojawiają się też i inne pytania:

- ✓ „przebadano łącznie 412 osób (79 mężczyzn i 333 kobiety)” – jaki był to procent ogólnego udziału badanych wolontariuszy (mężczyzn i kobiet), pracujących w czasie badań na rzecz wyżej wymienionych organizacji pozarządowych (podczas różnych imprez sportowych, turnusów rehabilitacyjnych czy zgrupowań)?

✓ ile osób było chętnych do wzięcia udziału w badaniach, a nie spełniało kryteriów włączających do badań?

✓ w jakich latach zostały przeprowadzone badania?

W kolejnym podrozdziale – 3.2. „*Metody badań*” (s. 23-27) – Kandydat do stopnia szczegółowo opisuje narzędzia badawcze, jednocześnie zamieszcza je w formie załączników w aneksie dysertacji (ss. 83-89). Z analizy wynika, że kwestionariusz ankiety składał się z następujących części:

✓ pierwsza dotyczyła informacji o cechach socjodemograficznych osób badanych, ich statusie materialnym, stanie zdrowia, ocenie witalności, doświadczeniach w pracy wolontariatu, a także czy w ich rodzinach bądź w środowisku znajomych są osoby z niepełnosprawnością (autorska metryczka);

✓ druga obejmowała tematykę postaw respondentów wobec osób z niepełnosprawnością oraz motywów uczestniczenia w wolontariacie (autorska ankieta);

✓ trzecia mierzyła ogólny poziom samooceny osób ankietowanych (Skala Samooceny – SES Morrisa Rosenberga);

✓ czwarta określała skalę wrażliwości empatycznej osób badanych (Indeks Reaktywności Interpersonalnej - IRI);

✓ piąta oceniała deklarowany przez respondentów sens życia w perspektywie czasu teraźniejszego oraz przyszłego (polska wersja Kwestionariusza MLQ – Meaning in Life Questionnaire);

✓ szósta badała poczucie koherencji osoby ankietowanej (Kwestionariusz orientacji życiowej w wersji SOC-13).

W tej części rozprawy na wyróżnienie zasługuje fakt, iż Pan Magister w autorskim kwestionariuszu, formułując 20 stwierdzeń dotyczących postaw wobec osób z niepełnosprawnością i motywów uczestniczenia w wolontariacie oraz przypisując odpowiedzi, uszeregował je według skali Likerta. Następnie zbadał jednowymiarowość skali. Tym samym zgodnie z kryterium Kline'a wyeliminował stwierdzenia, których współczynniki korelacji były mniejsze niż 0,4. Stąd w końcowym efekcie pozostało tylko 9, a każde z nich znalazło się w jednej z domen: motywów zawodowych, empatycznych lub emocjonalno-poznawczych (tabela 8, s. 25).

Po wnikliwym zapoznaniu się z metodami badań, w mojej opinii ich dobór przez Pana Doktoranta jest prawidłowy i trafny, uwzględniający cel badań. Zabrakło natomiast w dysertacji przedstawienia w sposób usystematyzowany poszczególnych etapów badań oraz procedury ich realizowania. Szczegółowy opis dałby możliwość, osobom zainteresowanym

podobną problematyką, do przeprowadzenia kolejnych badań, które mogłyby stać się dowodem naukowym do porównań i dyskusji. Ponadto trudno jest jednoznacznie stwierdzić, kto wykonywał badania.

W rozpatrywanym rozdziale (3. *Materiał i metody badań*) na zwrócenie uwagi zasługuje prezentacja metod statystycznych (*podrozdział 3.3, s. 27*), które Kandydat do stopnia zastosował w celu uwiarygodnienia dalszego procesu wnioskowania – bardzo ważnego, a zarazem trudnego. Uwzględnienie przez Niego właściwych metod statystycznych w sposób zasadniczy podniosło wartość badań, skierowanych na poszukiwanie dowodów naukowych. Do analizy wyników wykorzystał metody statystyki opisowej oraz metody wnioskowania statystycznego. Dokonał obliczeń: podstawowych parametrów statystycznych dla cech ilościowych, za pomocą współczynników korelacji Pearsona zależności między zmiennymi ciągłymi, zaś wykorzystując statystyki nieparametryczne – różnic międzygrupowych. Poza tym Autor pracy w przypadku dwóch porównywanych grup posłużył się testem U Manna-Whitney'a, natomiast gdy grup było więcej – analizą wariancji ANOVA. Rozpatrując wpływ wielu zmiennych na badane motywy udziału w wolontariacie, zastosował regresję krokową wsteczną. Co ważne: w każdej analizie danych jako próg istotności statystycznej przyjął:  $p < 0,05$ .

Potwierdzeniem, że techniki analiz statystycznych zastosowane w pracy przez Pana Magistra zostały odpowiednio dobrane w stosunku do zebranych danych empirycznych, jest rozdział czwarty, zatytułowany *Wyniki*, liczący 30 stron. Zawiera on jasny i dokładny opis wszystkich uzyskanych rezultatów badań, wzbogacony 24 rycinami oraz 14 tabelami, które w pełni objaśniają podpisy, opis zmiennych oraz jednostek w nagłówkach tabel i na osiach, a także prawidłowy dobór typu wykresu. Analiza opisowa otrzymanych rezultatów jest czytelna, za wyjątkiem danych zawartych na rycinach 5-10 (ss. 28-32), gdzie na osiach widnieje wymiar liczbowy, zaś w opisie udział procentowy. Poza tym opracowanie w sposób rzeczowy uzyskanych danych i zawarcie ich w siedmiu podrozdziałach – tematycznie odpowiadających pytaniom badawczym – pozwalają Autorowi rozprawy udzielić na nie odpowiedzi.

Ostatnim merytorycznym kryterium oceny pracy doktorskiej jest umiejętność dokonania krytycznej oceny uzyskanych wyników badań własnych i ich zobrazowania na tle dotychczasowego dorobku naukowego innych autorów. Moim zdaniem jest to najtrudniejszy etap postępowania naukowego, wymagający bogatej wiedzy oraz dużej biegłości w posługiwaniu się nią. Kandydat do stopnia starał się zrealizować go w rozdziale piątym – *Dyskusja* (ss. 58-70). Pragnę jednak nadmienić, iż zapoznając się szczegółowo z treścią

zawartą w tej części dysertacji zabrakło mi ujęcia jej w dodatkowe podrozdziały, odpowiadające kolejnym pytaniom badawczym.

W omawianym rozdziale Pan Doktorant powołuje się na 39 pozycji zamieszczonych w *Bibliografii* (ss. 72-78), prezentując zawarte w nich wyniki, które są spójne z problematyką badań własnych. Natomiast nie konfrontuje swoich rezultatów, jak i cytowanych, w kierunku poszukiwania możliwości interpretacyjnych zaistniałych zbieżności oraz rozbieżności. Zdarza się także, że w niektórych przypadkach (na ss. 59, 60, 62, 64, 70), nastąpiło powtórzenie analizy danych zawartych w rozdziale „*Wyniki*”, bądź treści z części „*Materiał i metody badań*” (ss. 62, 64) czy „*Wnioski*” (s. 70). Niemniej należy podkreślić, iż cytowane piśmiennictwo świadczy o teoretycznej wiedzy Autora pracy w zakresie obszaru tematyki badań własnych.

W dalszym wywodzie Pan Magister dokonuje podsumowania wyników i formułuje sześć *Wniosków* (s. 71), starając się jednocześnie udzielić odpowiedzi na postawione w rozprawie pytania badawcze. Wyprowadza je w sposób jasny i poprawny, w oparciu o faktycznie uzyskane wyniki badań własnych. Co więcej: sedno potrzeby przeprowadzenia analizowanych badań stanowi wniosek szósty, który potwierdza, że „*uzyskane w pracy wyniki charakteryzują cechy socjodemograficzne, motywujące oraz osobowościowe, co może stanowić podstawę do rekrutacji, szkolenia oraz kierowania wolontariatem w organizacjach non-profit zajmujących się osobami z niepełnosprawnością*” (s. 71).

Następny rozdział to *Bibliografia* (ss. 72-78), przy którym pojawia się pewien niedosyt. Obejmuje tylko 88 pozycji, w tym 26 anglojęzycznych (około 30%), których większość została opublikowana przed 2012 rokiem (64 pozycje, tj. 73%), a zaledwie 6 (około 7%), w ostatnich pięciu latach. Analizując zaś szczegółowo format zapisu publikacji można uznać, że nie do końca jest dopracowany. Stąd też konieczne jest uporządkowanie edytorskie omawianego rozdziału oraz nadanie mu kolejnego numeru – 7 – zarówno w spisie treści, jak i w tekście, a także przyjęcie konkretnego systemu zapisu.

Podsumowując recenzję mogę stwierdzić, iż zaprezentowane badania wnoszą interesujące, zarówno w aspekcie naukowym jak i praktycznym, treści do wiedzy z zakresu nauk o kulturze fizycznej. Mocną stroną rozprawy – o czym wcześniej wspominałam – jest dobór właściwych metod statystycznych, jak również sposób przeprowadzenia analizy otrzymanych danych, co w sposób zasadniczy podnosi wartość wykonanych badań we wszystkich ich obszarach. Pomimo przedstawienia uwag krytycznych, które w przyszłości powinny ukierunkować Kandydata do stopnia w zakresie poprawnego przygotowania publikacji z wybranych aspektów wolontariatu uważam, że dysertacja na temat „*Wybrane*

*cechy psychospołeczne wolontariuszy działających na rzecz osób z niepełnosprawnością w organizacjach non profit” spełnia wymogi stawiane pracom doktorskim. **W związku z powyższym proszę Wysoki Senat Akademii Wychowania Fizycznego im. Jerzego Kukuczki w Katowicach o dopuszczenie Pana Magistra Ryszarda Harmacińskiego do dalszych etapów przewodu doktorskiego.***

*Joanna Sobiecka*